

تاریخچه فرقه جمهوری انقلابی ایران

و «گروه ارانی»

(۱۳۰۴-۱۳۱۶)

حمید احمدی

به همراه متن جزوه «بیان حق» (۱۳۰۶)

نشر اختران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	پیشگفتار.....
	تاریخچه فرقه جمهوری انقلابی ایران
۹	سابقه شکل گیری.....
۱۱	دانشجویان ایرانی در اروپا.....
۱۳	پایه گذاری فرقه جمهوری انقلابی ایران.....
۱۶	شرکت در کنگره بروکسل.....
۱۷	ایرج اسکندری عضو فعال فرقه جمهوری انقلابی ایران.....
۱۹	انتشار جزوه «بیان حق».....
۲۵	مقابله با فرقه جمهوری انقلابی ایران.....
	تاریخچه گروه ارانی
۲۹	بازگشت دکتر ارانی به ایران.....
۳۱	دکتر ارانی و نشریه پیکار.....
۳۵	دکتر ارانی و گرایش به مارکسیسم.....
۴۲	دکتر ارانی و انتشار مجله «دنیا».....
۵۱	دکتر ارانی و هیئت تحریریه مجله «دنیا».....
۵۵	هدف از انتشار مجله «دنیا».....

۵۹	..... شکل‌گیری گروه ارانی
۶۲	..... دکتر ارانی و کنگره هفتم کمیترین
۶۶	..... دکتر ارانی و تشکیل حزب کمونیست ایران
۷۰	..... طرح نفوذ در گروه ارانی
۸۸	..... ترفند پلیس سیاسی و تبانی کامبخش
۹۲	..... فرقه جعلی
۱۰۱	..... متن سند «بیان حق»
۱۳۵	..... ضمائم
۱۴۷	..... منابع و توضیحات
۲۲۳	..... نمایه

پیشگفتار

براین باورم که تحقیق و مطالعه‌ی دوره‌های مختلف تاریخ جنبش چپ در ایران، وزن سنگینی در راستای جامعیت بخشیدن به کار پژوهشی تاریخ معاصر ایران دارد.

برای پژوهنده تاریخ معاصر ایران، مطالعه و شناخت دوره‌های تاریخ جنبش چپ ایران جهت یک بررسی علمی و جامع اجتناب‌ناپذیر است، زیرا بخشی از سیر اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی معاصر ایران - از انقلاب مشروطیت به بعد - با تفکر چپ عجین بوده است. بویژه آن‌که، شمار بزرگی از روشنفکران و انسان‌های مبارز و عدالت‌خواه، شخصیت‌های اجتماعی و فرهنگی سده‌ی اخیر تاریخ ایران، دوره‌ای از زندگی‌شان را در طیف سیاسی چپ ایران گذرانیده‌اند.

کتاب حاضر کوششی است در راستای بررسی دوره‌ای از تاریخ جنبش چپ دمکراتیک ایران، یعنی کنکاش پیرامون «تاریخچه فرقه جمهوری انقلابی ایران و گروه ارانی (۱۳۱۶-۱۳۰۴)» که متأسفانه تاکنون زیر آوار انواع تحریف‌ها و کژنگری‌های آگاهانه و یا ناآگاهانه بدرستی شناخته نشده است.

از اینرو، شیوه نگارش این رساله عمدتاً برای باز نمودن ابعاد تحریف‌ها و آشنایی با واقعیت‌های مکتوم مانده، نقلی و تحلیلی است. طرح اولیه این پژوهش در سال ۱۳۶۸ در جریان کار تدوین رساله دکتری‌م در دانشگاه برلین آغاز شد. در اسناد و نوشته‌های موجود، تاریخ جنبش چپ در ایران، به دوران سوسیال دمکراسی، حزب کمونیست ایران و سپس جریان‌های چپ سال‌های

پس از شهریور ۱۳۲۰ تقسیم‌بندی شده است. در این تقسیم‌بندی تاریخی، عملاً جریان فعالیت‌های گروه دکتر ارانی را در دوره دوم محسوب کرده‌اند و بدین ترتیب ارانی را از فعالین حزب کمونیست ایران معرفی نموده‌اند. هنگامی که در جریان کار پژوهشی به تحریف یاد شده و یک سلسله تحریف‌های دیگر درباره دکتر تقی ارانی روبرو شدم، تصمیم به انتشار برداشت‌های خود در این باره گرفتم. کتاب حاضر نتیجه آن است که در سال ۱۳۷۱ در تیراژ خیلی محدود در آلمان منتشر گردید. مأخذ این پژوهش علاوه بر مصاحبه‌ها، دست‌نوشته‌ها، اسناد و مدارک، خاطرات سیاسی منتشر شده و منتشر نشده، نقد و بررسی دهها کتاب و نوشته است.

شایان ذکر است که نگارنده برای این که با طرح برخی مسائل و توضیح پاره‌ای مطالب مستند از متن اصلی جدا نشود، ناچار بوده است استنادهای تکمیلی را در بخش «منابع و توضیحات» بیاورد. از اینرو، خوانندگان عزیز هنگام مطالعه باید زحمت رجوع به این منابع و توضیحات را بر خود هموار کنند، زیرا مطالعه متن کتاب بدون مطالعه همزمان «منابع و توضیحات» برداشت لازم و همه‌جانبه را بدست نمی‌دهد.

شایان توضیح است، در این کتاب برای نخستین بار متن سند نویافته تاریخی بنام «بیان حق» از نظر خوانندگان می‌گذرد. این سند در ۳۹ صفحه توسط گروهی از روشنفکران سیاسی ایران در برلین (۱۳۰۶) منتشر گردید. نگارنده این سطور پس از سه سال جستجو، سرانجام در اردیبهشت ۱۳۷۱ با یاری آقای محمدعلی حسینی موفق به یافتن آن در آرشیو آکادمی علوم باکو گردیده است.

حمید احمد (ناخدا)

برلین، مهرماه ۱۳۷۹

تاریخچه فرقه جمهوری انقلابی ایران

سابقه شکل‌گیری

واقعیات مربوط به تاریخچه و نیز دیدگاه ایدئولوژیک - سیاسی فرقه جمهوری انقلابی ایران، بیش از نیم قرن از موضع راست و چپ و در مواردی نادانسته تحریف شده است و به این شکل تا امروز، بطور مستقیم و غیرمستقیم به درون نوشتارها و آثار نویسندگان و مورخین ایرانی و خارجی راه پیدا کرده است.

فعالیت سیاسی دکتر تقی ارانی هنگام اقامت وی در آلمان (۱۳۰۸-۱۳۰۱) با پایه‌گذاری فرقه جمهوری انقلابی ایران در سال ۱۳۰۴ آغاز شده بود. سند «بیان حق» مهمترین بیان‌نامه این جریان سیاسی است که در ۳۹ صفحه در سال ۱۳۰۶ در برلین انتشار یافت و سپس در ایران و اروپا پخش گردید.

برای آنکه تاریخچه این فرقه و واقعیات پوشیده و تحریف شده جریان سیاسی مربوط به آن روشن شود، ضروری است توضیحاتی درباره سابقه شکل‌گیری و زندگی مبارزاتی فرقه جمهوری انقلابی ایران داده شود. از آنجائی که این جریان سیاسی از درون فضای فکری و سیاسی آن روز روشنفکران ایرانی مقیم برلین پایه‌گذاری گردیده است، بنابراین نگاهی به جامعه روشنفکری - دانشجویی آن سال‌ها در برلین ضرورت می‌یابد.

در اواسط سال‌های جنگ جهانی اول، یک گروه کوچک روشنفکری ایرانی با انتشار مجله «کاوه» در برلین گردهم آمدند^(۱). حسن تقی‌زاده درباره فعالیت این جریان و انتشار مجله «کاوه» می‌نویسد:

«روزنامه "کاوه" را بنا کردیم که روزنامه سیاسی بر ضد دشمنان آلمان و برای

استقلال کامل ایران به تقویت آلمان بود. مخارجش را آلمان‌ها می‌دادند.»^(۲)

خط سیاسی مسلط در دوره اول مجله «کاوه» حمایت از سیاست‌های آلمان - عثمانی در دوران جنگ بود. شعار «اتحاد اسلامی» از جمله شعارهای سیاسی - تبلیغاتی متحدین در سال‌هایی از جنگ بود، و مجله «کاوه» در این دوران از این‌که از برخی باورهای توده مردم در قالب اوهام و خرافات سوء استفاده کند، ابا نداشت. در مجله «کاوه» در این باب می‌خوانیم:

«ایرانیان باید بدانند که پیشرفت قشون عثمانی یک کمک الهی و مدد غیبی است که به ایران مظلوم روی نهاده است. لشگر ملائکه و اردوی فرشتگان است که به یاری برادران دینی و شرقی خود شتافته است. خون عثمانی که در دامنه‌های بیستون و الوند ریخته می‌شود خون پاکی است که از یک ملت نجیب در راه یک مقصد خالص و مقصد آزاد کردن برادران خود از زنجیر دیوان ناپاک جاری می‌شود هرچاکه این قشون ظفرنمون داخل شود آنجا حقیقه ملک ایران می‌شود و حکم پادشاه ایران بی‌مانع در آنجا اجرا می‌گردد.»^(۳)

بعد از شکست آلمان در جنگ، اکثریت نویسندگان دوره اول مجله «کاوه» (حسن تقی‌زاده، محمد قزوینی، میرزا محمدعلی خان تربیت، ابراهیم پورداود، حسین کاظم‌زاده ایرانشهر، میرزا فضلعلی آقای مجتهد تبریزی، محمدعلی جمال‌زاده) به‌جز تقی‌زاده و جمال‌زاده، بقیه متفرق شدند.^(۴)

بعد از پنج ماه توقف در انتشار مجله «کاوه»، تقی‌زاده با درخواست کمک مالی از دولت آلمان، انتشار آنرا ادامه داد.^(۵) تقی‌زاده در سرمقاله نخستین شماره دوره دوم مجله «کاوه»، خط فکری مجله را این‌گونه معرفی می‌کند:

«دوره جدید کاوه نسبتی با کاوه سابق ندارد و مسلک و مقصدش بیشتر از هرچیز ترویج تمدن اروپائی است... نخست قبول و ترویج تمدن اروپائی بلاشرط و قید و تسلیم مطلق شدن به اروپا و اخذ آداب و رسوم... ایران باید ظاهراً و باطناً جسماً و روحاً فرنگ مآب شود و بس.»^(۶)

بعد از رفتن حسن تقی‌زاده از برلین، انتشار مجله «کاوه» پایان گرفت.^(۷) سه

تاریخچه فرقه جمهوری... / ۱۱

ماه بعد از ختم انتشار «کاو»^۸، حسین کاظم‌زاده ایرانشهر با انتشار مجله «ایرانشهر» در برلین، این جریان فکری را در پوشش شعارهای شوونیستی راجع به عظمت ایران باستان و تبلیغ نژاد آریایی دنبال کرده است.^(۸) این جریان فکری، نقش معینی را در انتقال چنین برداشت‌هایی به درون جامعه دانشجویی ایرانیان آن روز در اروپا ایفا کرد.

دانشجویان ایرانی در اروپا

بخشی از نیروهایی که طی ده‌ها سال در مقامات بالای کشوری و لشگری رژیم پهلوی اشتغال داشتند از جمله آنهایی بودند که در سال‌های پس از جنگ جهانی اول تحصیلات خود را در اروپا گذرانده بودند. در سال ۱۹۱۸ حدود ۲۰۰ نفر دانشجویی در فرانسه، ۳۴ نفر در انگلستان و ۹ نفر در آلمان مشغول تحصیل بودند.^(۹) دولت آلمان تمایل داشت که دانشجویان ایرانی بیشتری برای تحصیل به آلمان بیایند. بنابراین دولت آلمان مرکزیتی به نام «کمیته مواظبت محصلین ایرانی» را در برلین تأسیس کرد.^(۱۰) مجله «کاو» در دوره جدید، فعالیت پی‌گیری را در این زمینه دنبال کرد.^(۱۱) در راستای فعالیت کمیته مزبور و در مدت دو سال، تعداد محصلین ایرانی در آلمان به شش برابر افزایش یافت.^(۱۲) دانشجویان ایرانی که در این ایام در اروپا تحصیل می‌کردند عمدتاً با هزینه خانوادگی خود به اروپا اعزام شده بودند.^(۱۳)

در شرایط رویارویی درون هیئت حاکمه ایران در خصوص یکی شدن ژاندارمری و قزاقخانه و عدم استخدام متخصصین فن نظامی از اروپا، مجلس چهارم در یک وضعیت بحرانی اعزام ۶۰ دانشجوی ایرانی به اروپا را بدین منظور به تصویب رساند.^(۱۴) در سال تحصیلی ۱۳۰۲-۱۳۰۱ بر مبنای مصوبه مجلس چهارم، شصت نفر دانشجو به اروپا اعزام شدند.^(۱۵)

جریان فکری - فرهنگی و اجتماعی حاکم بر جامعه روشنفکری ایرانیان آن روز در برلین، برای جوانان تازه رسیده به اروپا جاذبه داشت. در مدت نسبتاً

کوتاهی بعد از ورود این گروه دانشجویان دولتی، جمعیت محصلین ایرانی به نام «امید ایران» در آلمان تأسیس گردید. این جمعیت در اردیبهشت ۱۳۰۳ مجله‌ای به نام «نامه فرنگستان» را در برلین منتشر کرد.^(۱۶) این جریان با انتشار بیان‌نامه‌ای که در نخستین شماره مجله مزبور چاپ گردید، دیدگاه‌های خود را تحت عنوان «ما چه می‌خواهیم؟» اینگونه بازتاب داده است: «ما می‌خواهیم با حفظ مزایای اخلاق ذاتی ایران این سخن بزرگ را به کار بندیم؛ ایران باید روحاً و جسماً ظاهراً و باطناً فرنگی مآب شود».^(۱۷)

با توجه به برداشت سطحی از تمدن اروپایی و تجددخواهی و همچنین اندیشه سیاسی و اجتماعی که خط مسلط این جریان مطرح می‌کرد، عملاً اندیشه‌ورزی آنها فرجامی جز استقرار یک دیکتاتوری ناسیونالیستی در جامعه ایران نداشت. این تفکر مسلط در سرمقاله نخستین شماره «نامه فرنگستان» تحت عنوان «انقلاب اجتماعی، لزوم ظهور دیکتاتور» ظهور یک موسولینی در ایران را چاره‌جویی قطعی اعلام می‌دارد. در آنجا در این باب می‌خوانیم:

«موسولینی ظاهراً به پارلمان عقیده دارد ولی در موقع لزوم با تهدید، اکثریت برای خود تهیه کرده لویج پیشنهادی دولت را می‌گذراند. یک چنین دیکتاتوری هم ایران لازم دارد... اگر می‌خواهید روزی لذت آزادی را که امروز اروپایی در آغوش دارد بچشید دیکتاتور عالم تولید کنید. دیکتاتور عالم، دیکتاتور ایده‌آل، با هر قدم خود چندین سال سیر تکامل را پیش می‌برد».^(۱۸)

مطالعه در خصوص زمینه اجتماعی - تاریخی وجود چنین تفکری در جامعه روشنفکری - دانشجویی آنروز و نیز نقش معینی که این نگرش در سال‌های بعد در رژیم پهلوی ایفا کرد، به بحث جداگانه‌ای نیاز دارد. اما وقتی به ردیابی نزدیک سابقه این شیوه تفکر در میان نسل اول تحصیل‌کردگان ایران در اروپا بعد از انقلاب مشروطیت می‌پردازیم، تأثیرپذیری از اندیشه‌های بخشی از روشنفکران نسل پیشین بوضوح دیده می‌شود. بازتاب آن اندیشه‌ها در مجلس اول خود را چنین نشان می‌داد:

تاریخچه فرقه جمهوری... / ۱۳

«نباید این پارلمان را با پارلمان‌های دوست سیصد ساله ممالک مشروطه تأسیس شده قیاس کرد که فقط دولت از پارلمان نظارت و رأی بخواهد... این مجلس از راه‌های عادی نمی‌تواند داخل کار شود، بلکه یک قوه فوق‌العاده و پنجه آهنین باید مملکت را اصلاح نماید... چطور که محمدعلی شاه در مصر و ناپلئون در فرانسه کرد.»^(۱۹)

به هر حال، شیوه تفکری که تجددخواهی و تحول اجتماعی را در سیمای موسولینی و مرد پنجه آهنین می‌دید، سرانجام سمبل خود را در رضا شاه یافت و در اوج دیکتاتوری رژیم پهلوی به خدمت آن درآمد و به مدح و ثنای آن مشغول شد: «پروردگار ایران را یاری کرد... رهبر بزرگی ظهور نمود و سرنوشت ملت را در کف خویش گرفت... رهبری و ارشاد او بسیاری از آرمان‌های ملیون دوره اول مجلس را تحقق بخشید.»^(۲۰)

پایه‌گذاری فرقه جمهوری انقلابی ایران

در فضای فکری آنروز جامعه‌ی دانشجویان و روشنفکران ایرانی در اروپا، سازمان سیاسی نوینی در پائیز سال ۱۳۰۴ با شعار دفاع از آرمان‌های آزادیخواهانه انقلاب مشروطیت و جمهوری ملی به نام **فرقه جمهوری انقلابی ایران** در برلین (بطور غیرعلنی) پایه‌گذاری شد. تقی ارانی یکی از پایه‌گذاران و فعالین این جریان بود. وی جزو گروه شصت نفر دانشجویان اعزامی از سوی دولت به اروپا بود. او بعد از ورود به آلمان، حدود دو سال یکی از فعالین گروه ناسیونالیست‌های افراطی بود که با مجله «ایران‌شهر» و «نامه فرنگستان» نیز همکاری داشت. تقی ارانی جوان (۲۱ ساله) نخستین نوشته خود را تحت عنوان «سئوالات علمی» که حرکت فکری او را با مضمون تجلیل از نژاد آریایی، نظام شاهنشاهی و عظمت دوران باستان نشان می‌دهد، در مجله «ایران‌شهر» منتشر کرد^(۲۱). دکتر ارانی در سال‌های بعد، به این دوره از زندگی فکری خود چنین اشاره دارد: «برحسب تقاضای سن و محدود بودن معلومات بر محیط چنان‌که از